

Agnieszka Wojciechowska
Archiwum Państwowe w Płocku

Spuszczyzny archiwalne w instytucjach polonijnych i ich opracowanie. Zarys problematyki na przykładzie Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii

Polska Misja Katolicka w Szwajcarii, podobnie jak inne instytucje polonijne, gromadzi, przechowuje i udostępnia zasób archiwalny, choć jej podstawowym zadaniem była i nadal jest opieka duszpasterska nad Polakami mieszkającymi w Szwajcarii. Misja została powołana do życia 2 czerwca 1950 r., a jej pierwszym rektorem został o. Józef Maria Bocheński, dominikanin, wybitny filozof, sowietolog, logik i historyk logiki oraz wykładowca na Uniwersytecie we Fryburgu¹.

Ponieważ Misja miała siedzibę we Fryburgu, w miejscu zamieszkania jej rektora, należy przypuszczać, że w pierwszych latach działalności nie miała zorganizowanego archiwum. Niezwykle istotne w tej kwestii są więc dwa wydarzenia, mianowicie zakup domu w 1957 r. w Marly-le-Petite (dziś Marly) na przedmieściach Fryburga z przeznaczeniem na siedzibę PMK, mieszkanie dla księży i studentów z Polski, ale również archiwum, oraz rozbudowa siedziby Misji w latach 1962-1967. W drugim przypadku należy podkreślić inicjatywę Zdzisława Pręgoskiego, który projektował kaplicę i w 1964 r. zaproponował zmianę planów i podpiwniczenie budynku, dzięki czemu uzyskano duże pomieszczenie na archiwum. W korespondencji do ojca Bocheńskiego architekt pisał:

(...) Po otrzymaniu zezwolenia budowy, raz jeszcze dyskutowałem z kolegami i doszedłem do wniosku, że należy koniecznie salę pod-

¹ „Komunikat” 1, 1950.

piwniczyc, by uzyskać tą drogą duży archiw, który jest dla nas Polaków, tu w Szwajcarii nieodzowny. Jako kustosz Muzeum w Rapperswilu muszę stwierdzić, że przyszłe archiwum w Domu Polskim będzie najpewniejszym miejscem do przechowania pamiątek i zabytków polskich. W zamku rapperswilskim jest to dzisiaj niemożliwe, nawet nie ma miejsca na przechowywanie setek książek i eksponatów i siłą rzeczy przechowuję to częściowo w moim domu i częściowo w biurze. Do czasu kiedy jestem kustoszem jest taka możliwość, a gdy umrę eksponaty te muszą znaleźć miejsce pewne i tu widzę możliwość zdeponowania tych, jak wiele innych eksponatów (...)².

Il. 1. Siedziba Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii w Marly k. Fryburga (2022 r.). Widok kaplicy wybudowanej w latach 1962-1967. Fot. A. Wojciechowska.

Pierwsze przejście archiwaliów do nowego archiwum w Misji miało miejsce w 1968 r., czyli rok po oddaniu kaplicy i rozbudowanego budynku do użytku. Swoje dokumenty przekazało wówczas Stowarzyszenie Polskich Kombatantów. Nabytek ten ma wręcz symboliczny charakter nie tylko dlatego, że był pierwszy. Podkreślić należy bowiem bardzo świadome i odpowiedzialne podejście Polonii do zabezpieczenia dziedzictwa narodowego i ustalenie zasad przejmowania, przechowywania i udostępniania zbiorów. Prawdopodobnie jest to jedyny regulamin, który dotyczy mate-

² Kancelaria Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii (dalej: KPMK), Hérítage Bronarski, Pismo Zdzisława Pręgowskiego z dnia 29 maja 1964 r. do ojca Józefa Bocheńskiego w sprawie budowy Domu Polskiego, bez sygn. i numeracji.

riałów archiwalnych przechowywanych w tej placówce³. Przekazywanie akt przedstawiających wartość historyczną miało odbywać się co dwa lata, natomiast pozostałe należało protokolarnie zniszczyć. Dokumenty były udostępniane wyłącznie w pomieszczeniu Domu Polskiego za pisemną zgodą prezesa lub wiceprezesa Stowarzyszenia Polskich Kombatantów.

Siedem lat później, w 1975 r., Polska Misja Katolicka przejęła dokumenty po rodzinie Bronarskich. Ludwik Bronarski, który podobnie jak jego brat Alfons zmarł bezpotomnie, swój majątek, w tym archiwalia, zapisał Misji⁴. Spuścizna ta jest największym zespołem przechowywanym w archiwum Misji.

Niestety przejmowane materiały nie były zewidencjonowane, a w przypadku pozostałych zespołów brakuje nawet informacji, w jaki sposób i kiedy trafiły do misyjnego archiwum.

Według stanu na 25 maja 2023 r. w archiwum PMK przechowywanych jest 28 zespołów archiwalnych (patrz tabela nr 1), co stanowi 1994 j.a. i 44,25 mb. Jak wyżej wspomniano, największym zespołem jest Archiwum Rodziny Bronarskich (1173 j.a., 21 mb.), natomiast 6 zespołów archiwalnych zostało dotychczas opracowanych lub sporządzono dla nich ewidencję. W przyszłości z pewnością liczby te ulegną zmianie, zarówno w zakresie liczby zespołów archiwalnych, stanu opracowania oraz rozmiaru.

Tabela nr 1. Zespoły archiwalne przechowywane w archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii⁵.

Numer Zespołu	Nazwa zespołu archiwalnego	Daty skrajne	Liczba j.a.	Szacunkowy rozmiar w mb.
707/1	Polska Misja Katolicka w Szwajcarii	[1900] 1950-2006	118	6,45
707/2	Archiwum Rodziny Bronarskich	1833-1975 [1989]	1173	21,00

³ Być może jest to jedyny regulamin, który został spisany w trakcie dotychczasowej działalności PMK, chociaż niewykluczone, że podobne porozumienia zawierano z innymi organizacjami polonijnymi działającymi w Szwajcarii. Ze względu na stan opracowania materiałów archiwalnych w archiwum Misji w chwili obecnej trudno to stwierdzić.

⁴ KPMK, Fundacja 1999-2003, bez sygnatury. Formalnie zbiory zostały przejęte przez Misję i Fundację Katolickiego Domu Polskiego na mocy testamentu Ludwika Bronarskiego z dnia 12 marca 1971 r. Ponieważ Misja nie posiadała osobowości prawnej, prawa spadkowe po Ludwiku Bronarskim mogła przejąć wyłącznie Fundacja.

⁵ Informacje te dostępne są na portalu www.szukajwarchiwach.gov.pl. Pogrubioną czcionką zaznaczono zespoły archiwalne opracowane i posiadające ewidencje.

707/3	Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Szwajcarii	1947-1987	197	7,5
707/4	Skarb Narodowy w Szwajcarii	1950-1983	16	0,50
707/5	Spuścizna Księdza Jana Engelberta Frani	1919-1995	57	0,88
707/6	Związek Organizacji Polskich w Szwajcarii	[1931] 1947-1988	43	3,50
707/7	Polskie Stowarzyszenie Uniwersyteckie „Veritas”	1945-1967	31	0,42
707/8	Stowarzyszenie Polaków w Genewie „Polonia”	1922-1961	7	0,15
707/9	Polski Instytut Naukowy dla Spraw Federacji Europejskiej	1945-1949	79	1,1
707/10	Spuścizna Mieczysława Zaleskiego	1946-1956	5	0,30
707/11	Pro Polonia Neuchâtel [Sous-Comité Neuchatelois]	1934-1945	17	0,15
707/12	Poselstwo Polskie w Bernie	1929-1942	8	0,10
707/13	Spuścizna profesora Adama Vetulaniego	1940-1945	18	0,22
707/14	Zbiór Aleksandra Wasunga	1939-1975	1	0,10
707/15	Spuścizna Bronisława Mierzwińskiego	1913-1973	8	0,11
707/16	Szwajcarska Sekcja Polskiego Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu	1962-1979	5	0,12
707/17	Spuścizna Jerzego Paszkowskiego	1954-1970	14	0,30
707/18	Polskie Koło w Saint Gallen	1952-1970	1	0,04
707/19	Polski Czerwony Krzyż Delegatura w Szwajcarii	1945	2	0,03
707/20	Polskie Wydawnictwo Naukowe w Szwajcarii	1945-1948	3	0,16

707/21	Koło Żołnierzy 2 DSP Szwajcaria	1940-1970	124	0,55
707/22	Ośrodek Szkolenia Zawo- dowego Matzingen	1944	38	0,08
707/23	Zbiór fotografii	II poł. XX w.	5	0,20
707/24	Spuścizna Stefana Menczaka	1926-1975	6	0,08
707/25	Arcybiskupi Ośrodek dla Spraw Kościoła w Polsce	1953	2	0,05
707/26	Spuścizna Zbigniewa Płaskowskiego	1990-2006	4	0,08
707/27	Akta żołnierzy interno- wanych w Szwajcarii	1939-1946	7	0,10
707/28	Spuścizna ojca Józefa Marii Bocheńskiego (1902-1995)	1951-1968	5	0,16

W proces porządkowania i opracowywania zbiorów w polskiej placówce w Marly zaangażowani byli dotychczas p. Jacek Sygnarski (prawdopodobnie 1994 r.), obecnie prezes Fundacji Archiwum Helveto-Polonicum we Fryburgu⁶, pracownicy Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1997 i 1999 r.)⁷ oraz pracownicy państwowej sieci archiwalnej w Polsce (od 2007 r.)⁸. Współpraca, jaką podjęła Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych z Polską Misją Katolicką w Szwajcarii, przynosi wymierne efekty. Niemal corocznie archiwiści z Polski porządkują zbiory przygotowując ewidencję i inwentarze dla kolej-

⁶ Archiwista, wielki pasjonat książek i archiwaliów urodzony w 1943 r. w Krakowie. Absolwent Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W Szwajcarii mieszka od 1981 r. Wspólnie z żoną Ludwiką gromadzili pamiątki, literaturę emigracyjną przyjmując darowizny od szwajcarskiej Polonii, w szczególności byłych internowanych lub ich rodzin. W 1997 r. założyli Fundację Archiwum Helveto-Polonicum we Fryburgu, do której przekazali swoje zbiory. W latach 1999-2006 zbiory przechowywane były w Bibliotece Kantonalnej i Uniwersyteckiej we Fryburgu na mocy podpisanego porozumienia. Od 2006 r. siedziba Fundacji mieści się na Grand-Places 16 we Fryburgu. Zakup dwóch pomieszczeń, w których przechowywane są zbiory, możliwy był dzięki ofiarności Polaków mieszkających w Szwajcarii. Jacek Sygnarski od momentu założenia Fundacji jest jej prezesem; *Okruchy naszej historii. Fundacja „Archiwum Helveto-Polonicum”*, oprac. B. Kułak, J. Leśniewska, J. Sygnarski, Fryburg 2017, s. 14-15, 76.

⁷ J. Plewko, *Kronika działalności Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL za 1997 r.*, „Studia Polonijne” 19, 1998, s. 179-180; APMK, Polska Misja Katolicka w Szwajcarii, sygn. 1/4; M. Wójcik, *Archiwistów było wielu ...*, „Wiadomości” 343, 1999, s. 6.

⁸ G. D. Spyryka, *Archiwum Polskiej Misji Katolickiej*, „Wiadomości” 435, 2007, k. 22.

no opracowywanych materiałów archiwalnych. Od 2017 r. są one również udostępniane na portalu administrowanym przez Narodowe Archiwum Cyfrowe www.szukajwarchiwach.gov.pl.

Celem przybliżenia problemów metodycznych dotyczących opracowywania materiałów archiwalnych, zaprezentowane zostaną trzy spuścizny przechowywane w archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii, mianowicie Archiwum rodziny Bronarskich, Spuścizna profesora Adama Vetulaniego oraz Spuścizna ojca Józefa Marii Bocheńskiego.

Il. 2. Alfons Amadeusz Maria Bronarski (1891-1965). Ze zbiorów archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii.

Pierwsza z nich zawiera materiały sięgające roku 1840, wytworzone przez trzy pokolenia: Karola i Marię, Juliusza i Marię oraz ich synów Ludwika i Alfonsa Bronarskich⁹. Do najważniejszych dokumentów za-

⁹ Część spuścizny dotyczy okresu zamieszkania rodziny Bronarskich w Galicji. Karol Bronarski (1819 Glišńsk - 1898 Grybów) mieszkał w Czerniowcach. Tam też urodził się jego syn Juliusz (1958-1936 Fryburg), który czasy szkolne spędził w rodzinnej miejscowości, a następnie na kilka lat przeniósł się do Wiednia podejmując studia prawnicze (1876-1880). Po studiach powrócił w rodzinne strony, jednak praca zawodowa i kolejne awanse spowodowały, że kilkakrotnie się przeprowadzał mieszkając w Tłumaczu, Rohatynie, Grybowie, Gorlicach i we Lwowie. Po przejściu w stan spoczynku jesienią 1915 r. dołączył do żony i synów w Szwajcarii. W chwili rozpoczęcia I wojny światowej Maria Bronarska wraz z dziećmi

chowanych w spuściznie należy zaliczyć te o charakterze osobistym, jak odpisy aktów metrykalnych, świadectwa szkolne, dokumenty dotyczące życia zawodowego, korespondencja, dzienniki Ludwika i Alfonsa, ale także związane z twórczością literacką czy artystyczną, jak wiersze, utwory literackie, referaty oraz bardzo cenny zbiór muzyczny Ludwika Bronarskiego. W zespole tym znajdują się również liczne fotografie: portretowe, z uroczystości czy podróży z różnych zakątków świata. Część z nich została wykonana ok. połowy XIX w., np. zdjęcie kilkuletniego Juliusza (urodził się w 1858 r.)¹⁰. Zachowana dokumentacja pozwala na prowadzenie badań z różnego zakresu tematycznego, w tym m.in. historii, genealogii, socjologii, muzyki, literatury.

Niewątpliwie kwerendy archiwalne łatwiej przeprowadza się na materiałach już opracowanych, które posiadają ewidencję. Porządkowanie spuścizny rodziny Bronarskich zostało rozpoczęte przez samego Ludwika Bronarskiego. W chwili przejmowania dokumentów przez Misję były one częściowo powiązane w paczki i opisane, np. listy do brata, listy do rodziców czy listy od rodziców. Ten niezwykle bogaty zbiór korespondencji ułożony został chronologicznie. Jednak dopiero w drugiej połowie lat 90. XX w. zainteresowanie ze strony badaczy spowodowało podjęcie prac archiwalnych nad spuścizną. Najpierw w 1997 r., a następnie w 1999 r. pracownicy Instytutu Badań nad Polonią i Duszpaństwem Polonijnym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego porządkowali archiwalia, co zaowocowało przygotowaniem inwentarza oraz zabezpieczeniem dokumentów w pudłach. Mimo jednak uformowania teczek oraz podziału na serie, korzystanie z dokumentów było trudne, bowiem bardzo ogólne tytuły nie informowały użytkownika o faktycznej zawartości poszczególnych jednostek archiwalnych. Pozostawiono również chronologiczny układ korespondencji nadany przez Ludwika Bronarskiego, co należy uznać za słuszne, bowiem uszanowano zasadę wprowadzoną przez twórcę spuścizny.

przebywała na wypoczynku w jednym ze szwajcarskich kurortów i tu się osiedlili; *Wstęp do inwentarza archiwalnego Archiwum Rodziny Bronarskich*, oprac. A. Wojciechowska, Marly 2017 (dalej: *Wstęp...*).

¹⁰ *Wstęp...*, s. 9-10.

Il. 3. Ludwik Ryszard Marian Bronarski (1890-1975). Ze zbiorów archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii.

Prowadzenie badań w tak uporządkowanym zespole było niezwykle czasochłonne. Ponieważ jednak materiały ze spuścizny były wcześniej wykorzystywane do prac naukowych, układ pozostał niezmienny¹¹. Pracownicy państwowej sieci archiwalnej, współpracujący z Misją od 2007 r., przygotowali natomiast indeksy osobowe do korespondencji, ale także indeksy twórczości literackiej poszczególnych członków rodziny Bronarskich, zbiorów muzycznych zebranych przez Ludwika Bronarskiego, a w koniecznych przypadkach uzupełnili tytuły. Ostatnim etapem prac było przygotowanie wstępu do inwentarza. Dzięki temu użytkownicy szybciej docierają do interesujących ich dokumentów.

Przykładem innego, niezwykle ciekawego zespołu jest Spuścizna profesora Adama Vetulaniego¹². Z okresu internowania w Szwajcarii (1940-1944)

¹¹ Ibidem.

¹² Spuścizna prof. Adama Vetulaniego przechowywana jest również w Archiwum PAN i PAU w Krakowie. Obejmuje ona 7,70 mb. dokumentów; <https://archiwumnauki.pan>.

zachowała się adresowana do niego korespondencja, przede wszystkim od osób prywatnych. Wśród nadawców możemy wymienić tych, którzy współpracowali z profesorem w czasie pobytu w Szwajcarii, m.in. Aleksandra Bobkowskiego, Alfonsa Bronarskiego, Jerzego Brzozowskiego, Antoniego Derynga, Władysława Drobrego, Zygmunta Estrachera, Jana Nowaczyka czy Tadeusza Szmitkowskiego, a także rodzinę, w szczególności Zygmunta Vetulaniego, jego żonę Stanisławę i córkę Wandę, którzy mieszkali wówczas w Rio de Janeiro w Brazylii.

Pozostałe listy przychodzące od rodziny Vetulanych z Krakowa adresowane były m.in. do Marcelle Comte z Fryburga, Lydii Kupper z Elgg czy Helen Laubitz zamieszkałej w Bernie¹³. Dopiero analiza treści listów pozwoliła stwierdzić, że de facto odbiorcą korespondencji był Adam Vetulani. Można przypuszczać, że była to wojenna konieczność, tym bardziej, że Adam Vetulani był poszukiwany przez gestapo¹⁴. Nadawcy zwracając się do odbiorcy używali zwrotów takich jak „Kochana Marcelko”, „Sehr Geehrte Frau Kupper” czy „Sehr Geerhte Herr Pfarrer”, a Tadeusz Vetulani zarówno w korespondencji wysyłanej do Marcelle Comte, jak i Heleny Laubitz, często używał zwrotu „Liebe Cousine”. Jak już wspomniano, oddając się lekturze listów dostrzegamy pewne symptomy, które potwierdzają, że pisane były do Adama Vetulaniego. Wśród nich można wymienić list z 4 maja 1940 r. adresowany do Ewy (brak innych danych), ale zawierający odręczny dopisek o treści¹⁵: „Kochany Adasiu! Czekam wiadomości od Ciebie by je przesłać Irence. Dzielna i Mądra kobieta (...)”. Innym przykładem jest list z 11 grudnia 1940 r., w którym Irena Vetulani napisała:

Kochana moja,
Chciałam Ci złożyć dzisiaj, życzenia świąteczne, a także życzenia z okazji nadchodzących Twoich imienin. Życzenia te są naprawdę pisane przez łzy, nie mogę bez wzruszeń myśleć o tem, że drugi rok już będę je sama, tylko z dziećmi spędzać (...)¹⁶.

pl/?page_id=4656 (dostęp: 09.08.2023).

¹³ Dla części listów nie zachowały się koperty, co nie pozwoliło jednoznacznie stwierdzić, kto był pierwotnym odbiorcą. Jedynie na podstawie analizy tekstu oraz korespondencji, która pozwala prześledzić kolejne miejsca na terenie Szwajcarii, w których przebywał Adam Vetulani, można przypuszczać czy listy były wysyłane na adres Lydii Kupper, Heleny Laubnitz czy innych.

¹⁴ B. Stoczewska, *Adam Vetulani (1901-1976)* [w:] *Jubileuszowa Księga Nauk Politycznych*, red. A. Zięba, Kraków 2015, s. 351.

¹⁵ Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii (dalej: APMK), Spuścizna profesora Adama Vetulaniego, sygn. 17, k. 1.

¹⁶ *Ibidem*, sygn. 13, k. 1.

Z pewnością były to życzenia imieninowe dla męża, które przypadają na 24 grudnia. Tym bardziej, że w dalszej części tego samego listu czytamy: „Dostałam Twój list kochany z 27.XI (...)”. Podobną sytuację mamy w korespondencji wysłanej kilka miesięcy później, 7 marca 1941 r., w której Irena przesyła również życzenia:

Kochana moja, (...) Niedługo Twoje urodziny, Kochanie, tak Ci serdecznie życzę dużo dobrego, żebyś się jak najprędzej z swą rodziną połączyć mogła i żebyście się już nigdy rozstawać nie musieli (...) ¹⁷.

Adam Vetulani urodził się 20 marca 1901 r.

Słuszność przytoczonego argumentu opartego na analizie treści korespondencji potwierdzają adnotacje o zmianie adresata. Informacje takie zachowały się na kilku zaledwie kartkach pocztowych i kopertach. Przykładem są tu kartki pocztowe wysłane przez Tadeusza Vetulaniego z 12 września 1940 r. na adres J. Scheidegger w Madisvil oraz 19 listopada 1941 r. na adres Heleny Laubitz w Bernie przekierowane następnie do Adama Vetulaniego ¹⁸.

Il. 4. Karta pocztowa wysłana przez Tadeusza Vetulaniego do brata Adama na adres Heleny Laubitz zamieszkałej w Bernie. Ze zbiorów Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii.

¹⁷ Ibidem, sygn. 13, s. 9.

¹⁸ Ibidem, sygn. 16, s. 61, 109.

Ustalanie przynależności zespołowej teoretycznie nie powinno sprawiać problemu. Metodyka archiwalna określa reguły, jakimi powinien kierować się archiwista porządkując materiały archiwalne i ustalając ich twórcę. Jednak w przypadkach spuścizn lub niewielkich jednostek organizacyjnych, które nie mają określonych zasad kancelaryjnych, zadanie to jest bardziej skomplikowane. W szczególności dotyczy to sytuacji, kiedy jedna osoba sprawuje wiele funkcji w różnego rodzaju organizacjach i stowarzyszeniach i gromadzi dokumentację zarówno w ramach ich działalności, jak i prywatną¹⁹.

Z sytuacją taką spotykamy się w przypadku materiałów archiwalnych zgromadzonych pierwotnie jako Arcybiskupi Ośrodek dla Spraw Dokumentacji Kościoła w Polsce. Ośrodek działał od 1953 r. i został założony z inicjatywy arcybiskupa Józefa Gawliny, a organizację i jego prowadzenie powierzono ojcu Józefowi Bocheńskiemu. Do zespołu tego można zaliczyć bez wątpienia dokumenty oznaczone jako ADOK, przy czym są to zaledwie dwie jednostki archiwalne zgromadzone w toku działalności Ośrodka, mianowicie artykuł Alfonsa Bronarskiego *Le Catholicisme en Pologne* z 1933 r. oraz „Ankieta o zakonach w Polsce w latach 1939–1953”. Pozostałe materiały to korespondencja kierowana do ojca Bocheńskiego jako dziekana Uniwersytetu we Fryburgu, rektora Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii czy po prostu profesora. Wśród niej wyodrębniona została jednostka, która w większości stanowi materiał dotyczący ADOK-u, pozostałe natomiast to korespondencja z abp. Józefem Gawliną oraz jego następcą bp. Władysławem Rubinem.

Ojciec Bocheński był człowiekiem zaangażowanym w działalność na rzecz Polaków mieszkających w Szwajcarii. Po przyjeździe do Szwajcarii w 1945 r. jako pracownik Uniwersytetu we Fryburgu najpierw był wykładowcą, później dziekanem, a także rektorem. Tuż po objęciu katedry w 1950 r. bp Józef Gawlina powierzył mu funkcję rektora Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii²⁰, zaś kilka lat później polecił założyć Arcybiskupi Ośrodek dla spraw Kościoła w Polsce, którego został kierownikiem²¹.

W związku z działalnością Polskiej Misji Katolickiej utworzył dwa stowarzyszenia, mianowicie Fundację Domu Polskiego z siedzibą w Marly

¹⁹ Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku akt Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Szwajcarii czy Związku Organizacji Polskich w Szwajcarii.

²⁰ Z. A. Judycki, *Józef Maria Bocheński* [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, T. 1, red. K. Dopierała, Toruń 2003, s. 308; „Komunikat” 1950, nr 1.

²¹ APMK, Spuścizna ojca Józefa Marii Bocheńskiego (1902-1995), sygn. 1, k. 39, 58. Zasadniczą rolą Ośrodka było zgromadzenie jak największej dokumentów dotyczących religii i kościoła w Polsce.

oraz Towarzystwo Przyjaciół Domu Polskiego²² (zestawienie ważniejszych funkcji pełnionych przez o. Bocheńskiego w latach 1945-1972 zawiera tabela nr 2).

Tabela nr 2. Zestawienie ważniejszych funkcji pełnionych przez o. Józefa Bocheńskiego w latach 1945-1972.

Nazwa instytucji/organizacji	Pełniona funkcja	Okres
Uniwersytet we Fryburgu	wykładowca	od 1945 r.
	dziekan	1950-1952
	rektor	1964-1966
Polska Misja Katolicka w Szwajcarii	rektor	1950-1972
Arcybiskupi Ośrodek dla Spraw Kościoła w Polsce	założyciel i kierownik	od 1953 r.
Instytut Europy Wschodniej we Fryburgu	kierownik	-
Fundacja Domu Polskiego z siedzibą w Marly	prezes	od 1957 r.
Towarzystwo Przyjaciół Domu Polskiego	prezes	1957-1966

Pełnienie tak wielu funkcji nie pozostało bez wpływu na archiwizowanie dokumentacji wytwarzanej przez poszczególne instytucje i stowarzyszenia oraz samego o. Bocheńskiego. Korespondencja przesyłana była na jego adres zamieszkania we Fryburgu, czyli do Albertinum. Wobec powyższego większość zachowała się w ramach spuścizny dominikanina, który później nadał jej układ stosując własne zasady. Poszczególne jednostki archiwalne mają opis, na który składają się:

nazwa spuścizny: Bocheński. Archiwa
 sygnatura archiwalna: C1.2
 tytuł: Gawlina.

²² APMK, Polska Misja Katolicka w Szwajcarii, sygn. 1/85, bez numeracji; „Komunikat nr 1 Towarzystwa Przyjaciół Domu Polskiego we Fryburgu Szwajcarskim”, s. 1; Fundacja Archivum Helveto-Polonicum we Fryburgu, sygn. FDPM-DO-1, Statut Fundacji Katolickiego Domu Polskiego we Fryburgu, bez numeracji.

Zdarza się, że zawierają bardziej szczegółowe dane, w tym również daty skrajne, np.:

nazwa spuścizny:	Bocheński. Archiwa
sygnatura archiwalna:	C1.1
tytuł:	ADOK
daty skrajne:	1953–1957
uzupełnienie tytułu:	a. korespondencja 1953-1956 b. B. Piasecki 1955 c-f. Kwity 1953-1957 g. Gawlina.

Mając tak uporządkowane materiały bezzasadne staje się zastosowanie zasady proveniencji przy opracowaniu. Również dlatego, że czasami w jednym liście poruszane były sprawy dotyczące różnych instytucji, np. PMK i ADOK-u. W związku z powyższym przy opracowaniu omawianych archiwaliów uszanowane zostały zasady archiwizowania nakreślone przez ojca Bocheńskiego i zgromadzone materiały pozostawiono jako jego spuściznę.

Niewątpliwie jest to pewne utrudnienie dla użytkownika, ponieważ, chcąc poznać historię poszczególnych instytucji, którymi kierował o. Bocheński, musi pamiętać, że należy przeprowadzić badania również w omawianej spuściznie.

Omawiając spuściznę o. Bocheńskiego należy zaznaczyć, że zachowana w Misji niewielka liczba dokumentów to kopie. Podobnie jak materiały przechowywane w Fundacji Archiwum Helveto-Polonicum we Fryburgu i archiwum prywatnym ks. Korneliusza Polickiego. Oryginały spuścizny przechowywane są u dominikanów w Krakowie.

Instytucje polonijne posiadają cenne zbiory, dzięki którym poznajemy historię rodaków zagranicą. Tak jest też w przypadku Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii. Materiały gromadzone przez dziesięciolecia potwierdzają, że Polonia szwajcarska ma bardzo dużą świadomość co do wartości dokumentów, a prowadzone prace archiwizacyjne pozwalają udostępnić badaczom coraz więcej dokumentów.

Reasumując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że proces opracowania nie jest łatwy i często nie możemy go przeprowadzić szablono, stosując powszechnie znane wskazówki metodyczne, tym bardziej, że w przypadku spuścizn dotychczas wydane zostały jedynie *Wytyczne opraco-*

wania spuścizn archiwalnych po uczonych²³. Na ukształtowanie się spuścizn przechowywanych w Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii miały wpływ różne czynniki, takie jak działalność zawodowa, społeczna, zainteresowania czy tradycje rodzinne. Dlatego też w momencie ich opracowywania konieczne jest indywidualne podejście do każdego zespołu, co pozwoli lepiej przygotować materiały archiwalne do udostępniania.

Streszczenie

Instytucje polonijne rozproszone po całym świecie gromadzą, przechowują i udostępniają materiały archiwalne. Wśród nich jest również Polska Misja Katolicka w Szwajcarii, utworzona w 1950 r. Najstarsze dokumenty przechowywane w Archiwum Misji pochodzą z lat 40-tych XIX w. Proces porządkowania rozpoczęto w latach 90-tych XX w. Zaangażowała się w niego zarówno Polonia szwajcarska, jak i instytucje z Polski. Jednak dopiero po podjęciu współpracy z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych w Warszawie prace archiwalne prowadzone są systematycznie i sukcesywnie opracowywane kolejne zespoły archiwalne. Problematyka metodyczna, dotycząca opracowywania archiwaliów została omówiona na przykładzie trzech spuścizn: Archiwum rodziny Bronarskich, Spuścizny profesora Adama Vetulaniego (1901-1976) oraz Spuścizny ojca Józefa Marii Bocheńskiego (1902-1995).

SŁOWA KLUCZOWE: archiwum, Polska Misja Katolicka, Szwajcaria, Adam Vetulani, Józef Maria Bocheński, Bronarski, spuścizna.

Summary

Polish diaspora institutions scattered around the world collect, store and make archival materials available. Amongst them is the Polish Catholic Mission in Switzerland, established in 1950. The oldest documents stored in the Mission Archive's come from the 1840s. The ordering process began in the 1990s. Both Polish diaspora in Switzerland and institutions from Poland were involved in it. However, it is only after starting cooperation with the The State Archives Head Office in Warsaw that archival works are systematically and successively developed by subsequent archival teams. The methodological issues related to the development of archives were discussed on the example of three legacies: the Bronarski Family Archive, the Legacy of Professor Adam Vetulani (1901-1976) and the Legacy of Father Józef Maria Bocheński (1902-1995).

KEY WORDS: Archive, Polish Catholic Mission, Switzerland, Adam Vetulani, Józef Maria Bocheński, Bronarski, collection.

²³ *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*, Warszawa 1990.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii

- Polska Misja Katolicka w Szwajcarii, sygn. 1/4; 1/85.
- Spuścizna ojca Józefa Marii Bocheńskiego (1902-1995), sygn. 1.
- Spuścizna profesora Adama Vetulaniego, sygn. 17.

Fundacja Archivum Helveto-Polonicum we Fryburgu,

- Fundacja Katolickiego Domu Polskiego we Fryburgu sygn. FDPM-DO-1.

Kancelaria Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii (dalej: KPMK)

- Héritage Bronarski.
- Fundacja 1999-2003.

Źródła prasowe

„Komunikat”, 1950, nr 1

„Wiadomości”, 1999, nr 343; 2007, nr 435

„Komunikat nr 1 Towarzystwa Przyjaciół Domu Polskiego we Fryburgu Szwajcarskim”, 1958 r.

Literatura

Judycki Z. A. , *Józef Maria Bocheński* [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, T. 1 , red. K. Dopierała, Toruń 2003.

Okruchy naszej historii. Fundacja „Archivum Helveto-Polonicum”, oprac. B. Kułak, J. Leśniewska, J. Sygnarski, Fryburg 2017.

Plewko J., *Kronika działalności Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL za 1997 r.*, „Studia Polonijne” 19, 1998.

Stoczewska B. , *Adam Vetulani (1901-1976)* [w:] *Jubileuszowa Księga Nauk Politycznych*, red. A. Zięba, Kraków 2015

Wstęp do inwentarza archiwalnego Archiwum Rodziny Bronarskich, oprac. A. Wojciechowska, Marly 2017

Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych, Warszawa 1990.